

Łukasz Marszałek

Akademia Pomorska
Słupsk
marszalmen@o2.pl

PIESZA WYCIECZKA SZKOLNA JAKO NARZĘDZIE W EDUKACJI REGIONALNEJ

SCHOOL WALKING TRIP AS A TOOL IN REGIONAL EDUCATION

Zarys treści: W artykule podjęto problem wykorzystania pieszych wycieczek szkolnych jako narzędzia w realizacji edukacji regionalnej w szkołach. Zaprezentowano rolę i zadania wycieczek w procesie dydaktycznym oraz zalety wynikające z ich organizacji w celu zdobycia i poszerzenia wiedzy o własnym regionie. Przedstawiono również układ pieszych szlaków turystycznych PTTK w regionie słupskim jako element infrastruktury turystycznej prezentujący najcenniejsze walory przyrodnicze i antropogeniczne tego obszaru oraz umożliwiające szkołom przeprowadzanie wycieczek zawierających w swoim programie elementy edukacji regionalnej.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, wycieczka piesza, region słupski PTTK, szlaki piesze PTTK

Key words: regional education, walking trip, Słupsk region PTTK, PTTK hiking trails

Wprowadzenie

W dobie postępującej globalizacji realizacja założeń edukacji regionalnej w szkołach jest bardzo ważnym elementem kształcenia dzieci i młodzieży. Zdobywając wiedzę na temat najbliższego otoczenia uczniowie tym samym rozwijają w sobie tożsamość regionalną, jednocześnie przygotowując się do dorosłego życia w społeczności lokalnej, decydując o jej przyszłości, jak i całego regionu (Hibszer 2004, Michalski 2003). Już w trakcie nauczania przedszkolnego pojawiają się zagadnienia dotyczące najbliższej okolicy, w której na co dzień dzieci funkcjonują. W kolejnych etapach kształcenia treści związane z wiedzą o własnym regionie pojawiają się w programach nauczania takich przedmiotów, jak np.: geografia, biologia, historia, język polski, wiedza obywatelska (*Program szkolny. Klocki...* 2002).

W celu osiągnięcia zamierzonych efektów istotne znaczenie ma w tym wypadku dobór przez nauczyciela odpowiednich metod i narzędzi do realizacji tego zadania. Oprócz wiedzy przekazywanej na zajęciach lekcyjnych uzupełnieniem mogą być również organizowane spotkania z interesującymi osobami z regionu, udział uczniów w lokalnych imprezach kulturalnych, przygotowanie wystaw tematycznych, prowadzenie kół zainteresowań. Wartościową dla nauczyciela metodą kształcenia, która powinna służyć między innymi do przekazywania i pogłębiania wiedzy regionalnej, są wycieczki szkolne.

Cel i metodologia

Biorąc pod uwagę wykorzystanie środków lokomocji wycieczki szkolne można podzielić na: piesze, rowerowe, kajakowe, autokarowe, kolejowe. Głównym celem niniejszego opracowania było przedstawienie pieszych wycieczek szkolnych jako jednego z narzędzi wykorzystywanych w realizacji założeń edukacji regionalnej w szkołach różnego szczebla. Zaprezentowano także układ szlaków pieszych PTTK w regionie słupskim jako element infrastruktury turystycznej umożliwiający organizację tego typu przedsięwzięć edukacyjnych oraz poszerzenie wiedzy na temat tego obszaru.

Pierwszy etap pracy polegał na zgromadzeniu i analizie literatury przedmiotowej dotyczącej edukacji regionalnej, jej celów i założeń oraz metod realizacji. Zapoznano się również z publikacjami odnoszącymi się do zagadnień z zakresu turystyki i krajoznawstwa w szkole, a przede wszystkim warunków i sposobów organizacji wycieczek. Zgłębiono także wiedzę na temat pieszych szlaków turystycznych PTTK w regionie słupskim oraz opracowano mapę ich rozmieszczenia. Następnie przeprowadzono badania terenowe wybranych odcinków szlaków możliwych do wykorzystania w planowaniu pieszych wycieczek szkolnych w ramach edukacji regionalnej. Ostatnim etapem było opracowanie zgromadzonego w czasie badań materiału, co pozwoliło wyjaśnić problem zawarty w tytule oraz sformułować odpowiednie wnioski.

Wycieczki szkolne w procesie dydaktyczno-wychowawczym

W myśl obowiązujących przepisów wycieczki szkolne mogą być organizowane przez nauczycieli w ramach zajęć lekcyjnych, a także pozalekcyjnych i pozaszkolnych (*Rozporządzenie MENiS z dnia 8 listopada 2001 r.*). Jak podkreśla K. Denek, powinny one służyć przede wszystkim „[...] realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych szkoły, programu nauczania, jego konkretnych tematów i haseł” (Denek 1989, s. 134). Aby więc zrealizować określone założenia, każda przygotowywana wycieczka powinna mieć jasno sformułowane cele. Studiując literaturę przedmiotu wielu autorów szczegółowo opisuje to zagadnienie, podkreślając tym samym wagę tego elementu w etapie planowania. M. Drogosz (2009) podjęła próbę kategoryzacji celów wycieczek szkolnych, dzieląc je na trzy zasadnicze grupy: wychowawcze, po-

znawcze oraz rekreacyjne. W myśl tej klasyfikacji do celów wychowawczych wycieczek szkolnych należą:

- kształtowanie w uczestnikach tożsamości regionalnej, uczuć patriotyzmu lokalnego, co przekłada się na pogłębienie i umocnienie więzi z najbliższym otoczeniem, społecznością, kulturą, tradycją, historią,
- kształtowanie więzi emocjonalnych i uczuć patriotycznych w stosunku do kraju ojczystego,
- przygotowanie do aktywnego współżycia i funkcjonowania w społeczności lokalnej i państwowej, wzbudzenie zainteresowania aktualnymi sprawami i problemami społeczeństwa,
- uwrażliwienie na konieczność przestrzegania podstawowych zasad etycznych i reguł obowiązujących w społeczeństwie, instytucjach, placówkach i wspólnotach,
- podnoszenie świadomości w zakresie potrzeby reagowania na różne sytuacje i zjawiska zachodzące w najbliższym otoczeniu,
- kształtowanie zasad samodyscypliny, jak również uczciwości, życzliwości, uprzejmości, prawdomówności, odpowiedzialności i innych wartościowych cech charakteru,
- rozwijanie umiejętności w zakresie samodzielności, a także współpracy w grupie,
- integracja grupy, nawiązywanie nowych znajomości, pogłębienie więzi i relacji nauczyciel – uczeń,
- zaspokojenie potrzeb kulturalnych,
- uwrażliwienie na piękno otaczającego krajobrazu, walorów przyrodniczych i antropogenicznych, a co za tym idzie, kształtowanie życia emocjonalnego i estetycznego,
- rozbudzenie uczuć wrażliwości i poszanowania dla pracy ludzkiej,
- rozwijanie umiejętności przystosowania się do nowych warunków i sytuacji,
- wyrabianie nawyku aktywnego spędzania czasu wolnego.

Cele poznawcze wycieczek szkolnych to:

- zaspokojenie potrzeb poznawczych uczniów,
- utrwalenie i pogłębienie wiedzy zdobytej na zajęciach lekcyjnych,
- zaprezentowanie nowych treści programowych,
- korelacja między treściami nauczania różnych przedmiotów,
- zapoznanie z różnymi formami aktywnego wypoczynku,
- rozwój zamiłowań i zainteresowań,
- kształtowanie umiejętności obserwacji procesów i zjawisk zachodzących w środowisku przyrodniczym oraz społeczno-gospodarczym,
- doskonalenie umiejętności samokształcenia,
- zdobywanie wiedzy i informacji w sposób bezpośredni,
- przyswojenie treści przedmiotowych za pomocą wielu zmysłów,
- rozwój spostrzeżeń, wyobrażeń i myślenia,
- nabycie umiejętności orientacji w terenie za pomocą obserwacji przyrody, posługując się mapą, kompasem, nawigacją GPS.

Kolejną grupę stanowią cele rekreacyjne, w której wyróżnia się:

- wypoczynek na świeżym powietrzu,
- regenerację sił fizycznych i psychicznych,
- kompensację niepowodzeń szkolnych,
- zdobywanie umiejętności z zakresu różnych form rekreacji
- wzrost i rozwój organizmu,
- podnoszenie sprawności i aktywności fizycznej,
- przeciwdziałanie otyłości i hipokinezji wśród dzieci i młodzieży,
- podnoszenie świadomości z zakresu zasad higieny osobistej.

Z analizy powyższej klasyfikacji wynika, że wycieczki szkolne służą realizacji bardzo wielu różnorodnych celów. Są więc one często uznawane w środowisku pedagogów jako jedno z ważniejszych metod edukacyjno-wychowawczych, będąc jednocześnie klasyfikowane przez nich w hierarchii ważności tuż za klasyczną szkolną lekcją (Brinken 1989, Denek 1989, Drogosz 2009, Gumowski 2003, Janowski 2003, 2007, Ludynia 1988, Łobożewicz 1985, Tabor 1967).

W publikacjach naukowych zajmujących się zagadnieniem wycieczek szkolnych zetknąć się można z opracowaniami dotyczącymi kryteriów ich podziału. Jednym z nich jest klasyfikacja ze względu na treści prezentowane podczas wyprawy. Według tego wyróżnia się m.in. wycieczki: biologiczne, geograficzne, historyczne, polonistyczne. Z punktu widzenia założeń programu kształcenia oraz kosztów organizacji planowanie tego typu wycieczek przedmiotowych nie jest korzystne. O wiele lepsze rozwiązanie stanowi projektowanie wycieczek kompleksowych, interdyscyplinarnych. Główną ich zaletą jest przede wszystkim zapoznanie uczestników z zagadnieniami dotyczącymi różnych przedmiotów nauczania, a co za tym idzie, ich korelacja i integracja. Uczeń biorący udział w takim przedsięwzięciu zdobywa wiedzę nie z jednej, ale z wielu dziedzin nauki szkolnej jednocześnie (Łobożewicz 1985, Gumowski 2003). Aby te wiadomości zostały odpowiednio przyswojone i zapamiętane przez uczestników w trakcie procesu poznawczego, należy szukać atrakcyjnych metod prowadzenia wycieczek i przekazywania informacji. Jedną z nich jest zmuszenie uczniów podczas trwania imprezy do samodzielnego myślenia. Wywieranie wpływu na maksymalną aktywność grupy, wywołując szereg procesów myślowych, zbliża proces poznawczy do badawczego. W ten sposób uczeń zamiast przyswajać wiadomości w gotowej postaci, zaangażowany jest w świadomy i czynny udział w poznawaniu otaczającego świata. Taka metoda prowadzenia wycieczek szkolnych gwarantuje pogłębienie i utrwalenie wiedzy krajoznawczej (Kruczek, Kurek, Nowacki 2012).

W procesie dydaktyczno-wychowawczym ważnym elementem jest również odpowiednia kolejność organizacji wycieczek na różnych etapach kształcenia. Powinna opierać się ona na zasadzie poznawania ojczyzny, począwszy od najbliższego otoczenia, okolicy wokół szkoły, rodzimej miejscowości, gminy, powiatu, województwa, kończąc na najciekawszych i najpiękniejszych regionach Polski. W myśl tej zasady A. Gumowski (2003) prezentuje IV etapy organizacji wycieczek szkolnych, do których zaliczamy:

- I – wycieczki po mieście i najbliższej okolicy miejsca zamieszkania (dla przedszkoli i klas I-III),
- II – wycieczki w obrębie własnego regionu (dla klas IV-VI),

- III – wycieczki zapoznające z zabytkami kultury (dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych),
- IV – wycieczki po najpiękniejszych i najciekawszych regionach Polski (dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych).

Dobrze zaplanowana, przygotowana i zorganizowana wycieczka szkolna powinna przynieść wymierne korzyści zarówno dla ucznia, jak i nauczyciela. Uczestniczący w wycieczce szkolnej uczniowie:

- „szybciej przyswajają materiał programowy, trwalej i łatwiej zapamiętują,
- poznają konkretne przedmioty i autentyczne zjawiska, [...] mają możliwość bezpośredniej obserwacji procesów i zjawisk w naturalnych warunkach,
- konfrontują wiedzę podręcznikową z praktyką i rzeczywistością, znajdując jej zgodność, potwierdzenie, jak i rozbieżności,
- znajdują przykłady praktycznego zastosowania wiadomości teoretycznych,
- umieją w kontaktach z ludźmi przeprowadzać wywiady na interesujące ich tematy, [...] selekcjonować zebrane wiadomości i relacjonować je,
- uczą się pokonywania trudności, podejmowania wysiłku i aktywności,
- kształcą umiejętność postrzegania i wnioskowania” (Łobożewicz 1985, s. 116).

Biorąc pod uwagę środowisko nauczycieli, wycieczka szkolna pozwala im:

- „osiągnąć lepsze wyniki nauczania,
- łatwiej omawiać niektóre zagadnienia na lekcjach,
- obudzić lub pogłębić zainteresowania omawianą tematyką oraz poszerzyć zakres wiadomości przekazywanych uczniom,
- urozmaicić i uatrakcyjnić proces nauczania,
- angażować ucznia w życie społeczne klasy, [...] szerszej społeczności,
- zachęcić ucznia do aktywnej postawy w procesie poznawania, gromadzić pomoce dydaktyczne,
- wyrabiać świadomą dyscyplinę i uczyć zasad współzycia w zespole,
- budzić uczucia patriotyczne [...] i kształtować wiele pozytywnych cech charakteru i osobowości uczniów,
- oderwać się w nauczaniu i procesie nauczania od schematów, symboli i utartych wzorów,
- pełniej stosować zasadę pogłębienia w nauczaniu, przyczyniając się do wszechstronniejszego rozwoju intelektualnego ucznia” (Łobożewicz 1985, s. 117).

W wyniku analizy powyższych elementów stwierdzić można, że w procesie dydaktyczno-wychowawczym wycieczka szkolna jest bardzo ważną metodą kształcenia, stanowiąc jednocześnie jego wartościowe uzupełnienie i wzbogacenie. Jej wykorzystywanie przyczynia się między innymi do eliminowania werbalizmu w przedmiotach nauczania oraz aktywizacji w pracy szkolnej.

Piesze wycieczka szkolna w edukacji regionalnej

Już w XVII wieku J.A. Komeński, wybitny czeski geograf, prezentując koncepcję nauczania geografii począwszy od poznania najbliższego otoczenia, zwracał

uwagę, że wiedzę tę najlepiej czerpać z obserwacji terenowych (Komeński 1956¹ za: Hibszer 2004). Zwolennikiem tej idei był W. Nałkowski, który wycieczki traktował jako fundament nauczania geografii. Upatrywał w nich źródła dla wiedzy teoretycznej zgłębianej na lekcjach, podstaw do dostrzeżenia analogii lub porównań różnego rodzaju zjawisk oraz wyjaśnienia pojęć geograficznych (Nałkowski 1920² za: Hibszer 2004). Z kolei A. Dylikowa podkreślała, że dzięki zajęciom lekcyjnym w terenie oraz organizowanym wycieczkom szkolnym najbliższa okolica jest dla ucznia „obszarem doświadczalnym”, na którym dochodzi do pierwszych kontaktów dzieci i młodzieży ze środowiskiem geograficznym (Dylikowa 1986). Na znaczenie tej formy kształcenia w edukacji regionalnej zwracał uwagę również W. Okoń, według którego wycieczka szkolna to: „jedna z form pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły, umożliwiająca uczniom bezpośrednio poznanie środowiska lokalnego, własnego regionu, kraju ojczystego bądź innych krajów, ich właściwości geograficznych, historycznych, etnicznych, kulturowych lub gospodarczych” (Okoń 1984³ za: Drogosz 2009). Wymieniając główne zalety organizacji wycieczek szkolnych T. Łobożewicz w pierwszej kolejności zaznacza, że: „wycieczki szkolne ułatwiają uczniom poznanie najbliższej okolicy, wzbudzają zainteresowanie młodzieży życiem własnego środowiska” (Łobożewicz 1985, s. 115). Rolę wycieczek w postrzeganiu najbliższego otoczenia akcentuje również E. Nowak, która zwraca uwagę, że „[...] te zjawiska przyrodnicze, społeczne i kulturowe, cywilizacyjne i historyczne, które dla uczestników wycieczki przed jej rozpoczęciem były czystą abstrakcją [...]”, w trakcie trwania, a także po jej zakończeniu „[...] nabierają realnej treści, ulegają konkretyzacji, stają się sprawdzalnym i wymiernym doświadczeniem intelektualnym i moralnym, wchodzą w system wiedzy i światopoglądu danej jednostki” (Nowak 1999, s. 154). Zwolenniczką wykorzystywania wycieczek szkolnych w edukacji regionalnej jest także A. Karaś (2004). Uważa je ona za najlepszą formę poznawania własnego regionu. Autorka zaznacza również, że nawet najlepiej zorganizowana i przeprowadzona lekcja klasowa nie może zastąpić emocji, przeżyć, doznań, jakie udzielają się uczniom podczas wyprawy krajoznawczej.

Jak wykazano w powyższym wprowadzeniu, problem wykorzystania wycieczek szkolnych w przekazywaniu wiedzy o najbliższym uczniowi otoczeniu, jest powszechnie znany i często wykorzystywany przez autorów w rozmaitych opracowaniach oraz publikacjach naukowych. Ich organizacja w trakcie trwania roku szkolnego spotyka się z różnym zainteresowaniem ze strony nauczycieli. Głównym problemem są koszty takiego przedsięwzięcia, na które składa się wiele elementów. Niestety szkoły nie są w stanie samodzielnie sfinansować wycieczek, a i rodzice nierzadko nie mogą sobie pozwolić na takie wydatki. W związku z tym prowadzący przedmioty muszą dokładnie przemyśleć, czy zaprojektowane przedsięwzięcie ma szansę powodzenia. Niekiedy jednak z racji braku środków zmuszeni są zrezygnować z wcześniej zaplanowanej wyprawy.

---

¹ J.A. Komeński, 1956, *Wielka dydaktyka*, Wrocław.

² W. Nałkowski, 1920, *Zarys metodyki geografii*, Poznań-Łódź-Lublin.

³ W. Okoń, 1984, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa.

Alternatywą dla kosztownych wycieczek długotrwałych, kilkudniowych są jednodniowe, kilkugodzinne wycieczki piesze. Za ich wykorzystaniem w realizacji edukacji regionalnej przemawia wiele elementów, jak np.:

- najpowszechniejsza forma uprawiania turystyki i krajoznawstwa,
- niskie koszty organizacji,
- dostępność (niezależnie od lokalizacji szkoły),
- możliwość przeprowadzenia o każdej porze roku,
- długość trwania: od krótkich spacerów po kilkudniowe obozy wędrowne,
- liczba uczestników: od kilku do kilkudziesięciu uczniów,
- brak konieczności wykorzystania specjalistycznego sprzętu oraz posiadania konkretnych uprawnień lub umiejętności,
- możliwość zastosowania w szkołach różnego szczebla (od przedszkoli do szkół ponadgimnazjalnych),
- możliwość kontaktu bezpośredniego uczestnika z otaczającym środowiskiem przyrodniczym i antropogenicznym.

Aby prawidłowo zaplanować i przeprowadzić pieszą wycieczkę szkolną, organizatorzy powinni przede wszystkim nieleżycie określić cele wyprawy, dostosować długość i stopień trudności trasy do najsłabszego uczestnika, przydzielić odpowiednie zadania osobom funkcyjnym. Ponadto osoby prowadzące grupę muszą znać podstawowe zasady kodeksu drogowego dotyczące ruchu pieszych, jak również orientować się w terenie, na którym odbywa się impreza. Najkorzystniej i najbezpieczniej byłoby, gdyby prowadzący znał trasę wycieczki z autopsji. Jeżeli tak nie jest, warto wykonać odpowiednio wcześniej rekonesans trasy. Pozwala to na dokładne zapoznanie się z terenem oraz w razie napotkanych trudności na wprowadzenie stosownych poprawek w programie. Niezbędne jest również posiadanie w trakcie trwania wycieczki dobrze dobranej mapy topograficznej danej okolicy. Nawet po zapoznaniu się z trasą przemarszu w trakcie wycieczki mogą bowiem się zdarzyć nieprzewidziane sytuacje, zagrażające bezpieczeństwu i zdrowiu uczestników, wymagające natychmiastowego skrócenia wędrówki, jak np. gwałtowne pogorszenie warunków pogodowych. Wówczas za pomocą mapy topograficznej można szybko i sprawnie wybrać odpowiedni wariant powrotu uczniów.

Zaleca się, aby wycieczki szkolne poza terenem zabudowanym prowadzone były po drogach nieuczęszczanych, gruntowych, wyznakowanych ścieżkach dydaktycznych lub pieszych szlakach turystycznych. Aktualnie oprócz znakowanych szlaków pieszych PTTK na terenie jednostek administracyjnych pojawiło się wiele innych ciekawych tras tworzonych i administrowanych przez samorządy. Dlatego też wybór odpowiedniego miejsca dla organizacji pieszej wycieczki szkolnej w ramach edukacji regionalnej nie stanowi obecnie problemu.

Przykładem obszaru stwarzającego dogodne możliwości organizacji i realizacji pieszych wycieczek szkolnych w celu edukacji regionalnej jest region słupski PTTK. Pod względem turystyczno-krajoznawczym administruje go Regionalny Oddział PTTK w Słupsku. Zajmuje on powierzchnię byłego województwa słupskiego, która wynosi 7347 km². Region położony jest w północno-zachodniej części województwa pomorskiego oraz częściowo w północno-wschodniej części województwa za-

Ryc. 1. Szlaki piesze w regionie słupskim PTTK

Fig. 1. Hiking trails in the Słupsk region PTTK

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Region Słupsk – mapa turystyczna 1:300 000* oraz Orłowski 1998

chodniopomorskiego. W jego granicach znajduje się 5 powiatów: sławieński (gmina Sławno i gmina Postomino), słupski, lęborski, bytowski i człuchowski, a w tym 35 gmin oraz 11 miast (Grabowski 2015). Bogactwo środowiska przyrodniczo-geograficznego, urozmaicona rzeźba terenu, zróżnicowanie krajobrazu, bogata historia i kultura ludowa sprawiły, że na terenie regionu słupskiego wydzielono dotychczas 967 km szlaków pieszych PTTK (ryc. 1). Ich trasy przeprowadzono w ten sposób, aby zaprezentować użytkownikom najatrakcyjniejsze walory przyrodnicze i antropogeniczne tego obszaru. Dodatkowo stały nadzór i opieka słupskiego oddziału PTTK nad stanem technicznym tego elementu infrastruktury turystycznej pozwala na w pełni bezpieczne poruszanie się po tych szlakach.

W ramach badań uczestniczono w kilkunastu pieszych wycieczkach szkolnych przeprowadzonych na terenie regionu słupskiego PTTK w roku szkolnym 2014/2015 oraz 2015/2016. Dokonano również samodzielnego rekonesansu wybranych odcinków szlaków pod kątem realizacji założeń edukacji regionalnej. Uczniowie biorąc udział w tak przygotowanych wędrówkach, w zależności od zaplanowanej trasy, mogą zgłębiać i poszerzać swoją wiedzę na temat:

- historii regionu, kultury i tradycji ludowej, zwłaszcza Słowińców i Kaszub,
- budowy geologicznej obszaru oraz zlokalizowanych w jego granicach surowców,
- rzeźbotwórczej działalności lądolodu i wód roztopowych,
- typów wybrzeży oraz abrazyjnej i akumulacyjnej działalności wód morskich,
- genezy i typów jezior i zbiorników wodnych zlokalizowanych na tym terenie,
- procesów eolicznych oraz ich wpływu na formowanie obszarów wydmych na wybrzeżu,
- potencjalnej roślinności naturalnej, sposobów ochrony przyrody oraz utworzonych obszarów chronionych, w szczególności Słowińskiego Parku Narodowego oraz Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”,
- wpływu uwarunkowań fizycznogeograficznych na życie gospodarcze społeczności lokalnej,
- sytuacji społeczno-ekonomicznej w regionie,
- źródeł i wykorzystania energii odnawialnej,
- funkcjonowania gospodarki lokalnej, podstawowych gałęzi przemysłu i usług.

Stosując się do idei organizacji wycieczek interdyscyplinarnych, warto przytoczyć kilka przykładów zbadanych tras pieszych regionu słupskiego PTTK, których walory pozwolą uczestnikom zgłębić informacje możliwe do wykorzystania w kilku przedmiotach nauczania.

Pieszna wycieczka nr 1 – z wykorzystaniem pieszego szlaku turystycznego Nadmorskiego (czerwony). Trasa: Łeba – Rąbka – Słowiński Park Narodowy – wydma Łącka (8,5 km). W czasie wędrówki uczniowie poznają: historię Łeby, najciekawsze zabytki miasta, Muzeum Wyrzutnia Rakiet Rąbka (historia wyrzutni rakiet V-2 oraz innych działań III Rzeszy w regionie), informacje na temat obszarów chronionych Słowińskiego Parku Narodowego, jego osobliwości przyrodniczych i krajobrazowych oraz roli jako Światowego Rezerwatu Biosfery UNESCO, charakterystykę fizycznogeograficzną jeziora Łebsko, procesy eoliczne i ich rolę w formowaniu ob-

szarów wydmy, ruchome wydmy i największą z nich wydmy Łącką, historię wsi Łączka zasypanej w XVIII wieku w wyniku przemieszczania się wydmy.

Piesza wycieczka nr 2 – wiodąca szlakiem Słowińców (żółty). Trasa: Gardna Wielka – Rowokół – Smołdzino – Kluki (15 km). W trakcie przemarszu uczestnicy czerpią informacje na temat: charakterystyki fizycznogeograficznej jeziora Gardno, historii i zabytków miejscowości Gardna Wielka, miejscowych legend (Diabelski Kamień, Rowokół), charakterystyki fizycznogeograficznej Rowokołu (najwyższego wyniesienia północnej części regionu słupskiego – 115 m n.p.m.), historii i zabytków Smołdzina, osobliwości Słowińskiego Parku Narodowego (Muzeum Przyrodnicze w Smołdzinie), dziejów i obyczajowości kultury Słowińców (cmentarz i Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach).

Piesza wycieczka nr 3 – prowadząca szlakiem niebieskim – Krainy lasów i jezior. Trasa: Sierzno – Płotowo – Góra Siemierzycka – Rekowo (ok. 9 km). Podczas wyprawy uczniowie mają okazję zaznajomić się z: charakterystyką fizycznogeograficzną Pojezierza Bytowskiego oraz jego walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi i antropogenicznymi, pojęciem i przykładem jezior lobeliowych (Duża Boruja, Mała Boruja), charakterystyką fizycznogeograficzną najwyższego wzniesienia w regionie słupskim – Góry Siemierzyckiej (256,5 m n.p.m.), historią miejscowości (Sierzno, Płotowo, Muzeum Szkoły Polskiej w Płotowie, Rekowo) oraz regionu, zwłaszcza w okresie II wojny światowej, zgromadzonymi na trasie zabytkami, dziejami i kulturą Kaszub.

Istnieje wiele publikacji, przewodników i map turystycznych prezentujących walory krajoznawcze regionu słupskiego. Również w Internecie można wyszukać interesujące ciekawostki i stale aktualizowane informacje na ten temat. Stanowią one swoistą pomoc dydaktyczną dla nauczycieli planujących organizację wycieczek pieszych w ramach edukacji regionalnej. Warto przytoczyć tutaj publikację prezentującą przebieg i opisującą wytyczone na tym obszarze szlaki piesze PTTK autorstwa A. Orłowskiego (1998) czy choćby opracowanie W. Ludyni (1988) dotyczące Wybrzeża Gdańskiego jako terenu geograficznych i krajoznawczych wycieczek szkolnych, przedstawiającą również propozycje wycieczek w granicach Pobrzeża Słowińsko-Kaszubskiego.

Podsumowanie

Jedną z metod kształcenia stosowaną przez nauczycieli w szkołach różnego szczebla są wycieczki. Jak wynika z powyższej analizy, odgrywają one istotną rolę w procesie dydaktyczno-wychowawczym, służąc realizacji wielu rozmaitych celów oraz przyczyniając się do osiągnięcia przez prowadzącego cennych efektów kształcenia. Dobrze przygotowana wycieczka może posłużyć do przedstawienia i poszerzenia wiedzy, którą uczeń następnie wykorzysta na kilku przedmiotach lekcyjnych. Jedną z podstawowych barier organizacji tego typu przedsięwzięć są najczęściej wysokie koszty. Doskonałym rozwiązaniem jest w tej sytuacji projektowanie i przeprowadzanie pieszych wycieczek szkolnych na obszarze własnego regionu. Główną ich zaletę stanowi jednak stworzenie uczestnikom możliwości bezpośredniego zapo-

znania się z przyrodą, historią, kulturą, społecznością i gospodarką najbliższego otoczenia. W realizacji tego zadania niebagatelne znaczenie mają wytyczone i stale administrowane przez PTTK piesze szlaki turystyczne. Przykładem tego jest sieć szlaków regionu słupskiego prowadząca przez najbardziej atrakcyjne pod względem walorów krajobrazowych, przyrodniczych i antropogenicznych fragmenty tego obszaru. Piesze wycieczki szkolne organizowane na tych trasach niewątpliwie przyczynią się do zgłębienia i poszerzenia wiedzy uczniów na temat własnego regionu, najbliższej okolicy. Informacje te, wzbogacone wiedzą zdobytą na zajęciach lekcyjnych, imprezach kulturalnych, przekazaną przez członków rodziny czy też uzupełnioną lekturą, czynią piesze wycieczki szkolne cennym narzędziem w rękach nauczyciela umożliwiającym realizację założeń edukacji regionalnej.

Literatura

- Brinken J., 1989, *Wychowanie morskie na wycieczkach*. W: *Poradnik wychowania morskiego*, red. R. Woźniak, Warszawa, s. 184-203
- Denek K., 1989, *Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej*. *Wychowanie*, Warszawa
- Drogosz M., 2009, *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych*. *Poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*, Warszawa
- Dylikowa A., 1986, *Problemy geograficzne własnego regionu*, *Oświata i Wychowanie*, 12, s. 39-45
- Grabowski J., 2015, *Region słupski PTTK – walory krajoznawcze*, Słupsk
- Gumowski A., 2003, *Wycieczka podstawą działalności krajoznawczo-turystycznej*. W: *Krajoznawstwo i turystyka w szkole*. *Poradnik*, red. A. Gordon, Warszawa, s. 35-41
- Hibszar A., 2004, *Koncepcja poznawania „małej ojczyzny” (najbliższej okolicy i własnego regionu) w szkolnej edukacji geograficznej*. W: *Region i edukacja regionalna – zarys problematyki*. red. T. Michalski, Pelplin, s. 8-20
- Janowski I., 2003, *Krajoznawstwo i turystyka szkolna*, Kielce
- Janowski I., 2007, *Wycieczki szkolne w nauczaniu przyrody i geografii*. W: *Region w edukacji przyrodniczo-geograficznej*, red. M. Strzyż, A. Zieliński, Kielce, s. 39-47
- Karaś A., 2004, *Program wycieczki szkolnej po Ziemi Kaszubskiej jako element edukacji regionalnej*. W: *Region i edukacja regionalna – zarys problematyki*, red. T. Michalski, Pelplin, s. 27-31
- Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M., 2012, *Krajoznawstwo. Teoria i metodyka*, Kraków
- Ludynia W., 1988, *Wybrzeże Gdańskie – teren geograficznych i krajoznawczych wycieczek szkolnych*, Warszawa
- Łobożewicz T., 1985, *Krajoznawstwo i turystyka w szkole*, Warszawa
- Michalski T., 2003, *Nowe wyzwania stojące przed edukacją regionalną*. W: *Nowe wyzwania i tematy w edukacji geograficznej*, red. T. Michalski, Warszawa, s. 12-17
- Nowak E., 1999, *Turystyka jako czynnik edukacji regionalnej*. W: *Nauki geograficzne a edukacja społeczna*, t. 1: *Problemy nauczania geografii*, red. J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz, K. Kłysik, Łódź, s. 151-155
- Orłowski A., 1998, *Szlaki turystyki pieszej w regionie słupskim*, Słupsk
- Program szkolny. Klocki autonomiczne dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowego i technikum 2002*, red. K. Hall, Warszawa
- Region Słupsk – mapa turystyczna 1:300 000*, Słupsk

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz.U. 2001, Nr 135, poz. 1516)

Tabor A., 1967, Wskazówki metodyczne do nauczania geografii regionalnej w klasie VII i VIII, Warszawa

Summary

School trips play an important role in didactic and educational process. They serve the cognitive, educational and recreational purposes. They also contribute to the implementation of the intended learning outcomes. A well-prepared trip can provide and broaden the knowledge that a student may then use during different school classes. School walking trips are one example of such projects. However, their main advantage is to provide the participants with a possibility of getting acquainted with nature, history, culture, society and the economy of their region by being in close contact with all these factors. PTTK hiking trails are very crucial for the accomplishment of this task. One example of this is the network of trails in the Słupsk region that leads through the most attractive parts of this area in terms of landscape, natural and anthropogenic values. School walking trips that are being organized on these routes are undoubtedly a valuable tool in the hands of a teacher for achieving the objectives of regional education.